

**СИСТЕМАТИЧНІСТЬ, ПОВТОРНІСТЬ ТА СУКУПНІСТЬ
ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА****SYSTEMATICITY, REPETITION AND CUMULATIVE NATURE
IN THE DOMESTIC VIOLENCE QUALIFICATION**

Рямзіна А.Ю., к.ю.н.,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності*Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України*

У статті проаналізовано таку ознаку домашнього насильства, як систематичність. Зазначено, що систематичність застосовується за умови попереднього вчинення домашнього насильства як мінімум втретє. Наведено приклад судового рішення, а також коментар Кримінального кодексу України (далі – КК України), де вказано на те, що для кваліфікації домашнього насильства як кримінального правопорушення не має значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства, адже факт попереднього вчинення домашнього насильства може підтверджуватися іншими доказами. Досліджено вирок суду, що містить аналіз притягнення до кримінальної відповідальності за домашнє насильство при наявності попередніх протоколів про адміністративне правопорушення за вчинення домашнього насильства, з врахуванням принципу «non bis in idem» у розумінні ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини, разом з розгорнутою характеристикою систематичності як ознаки домашнього насильства.

Разом з тим досліджено, що систематичність вчинення домашнього насильства іноді плутають з повторністю (підставою застосування якої є вчинення домашнього насильства як кримінального правопорушення після того, як порушника попередньо було притягнуто до кримінальної відповідальності за домашнє насильство), що призводить до неправильного застосування обтяжуючої обставини. Проаналізовано вирок, у якому суд невірно застосував повторність як обтяжуючу обставину, хоча наявна систематичність без повторності.

Проаналізовано проблематику застосування сукупності злочинів при кваліфікації домашнього насильства, адже на практиці виникають складнощі кваліфікації при вчиненні фізичної форми домашнього насильства. Так, важливо розуміти, що заподіяння фізичної шкоди кваліфікується лише за ст. 126-1 Кримінального кодексу України «Домашнє насильство» у тому разі, якщо фізична шкода не перевищує легких тілесних ушкоджень. У випадках, якщо внаслідок вчинення домашнього насильства потерпілому заподіяно середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження, кваліфікація відбувається за сукупністю злочинів, передбачених ст. 126-1 КК України та ст. 122 КК України чи ст. 121 КК України відповідно. Наведено витяг вироку суду, в якому легкі тілесні ушкодження, заподіяні при вчиненні домашнього насильства, кваліфіковано за сукупністю злочинів.

Ключові слова: систематичність, повторність, сукупність, домашнє насильство, кваліфікація.

The article analyzes such a feature of domestic violence as systematicity. It is noted that systematicity is applied on the condition that domestic violence has been committed at least three times before. An example of a court decision is given, as well as a commentary on the Criminal Code of Ukraine, which indicates that for the qualification of domestic violence as a criminal offense, it does not matter whether the fact of the first two acts of violence was reflected in the police administrative protocol, in a restraining order or in another document, because the fact of previous domestic violence can be confirmed by other evidence. The court verdict, which contains an analysis of criminal liability for domestic violence in the presence of previous protocols on an administrative offense for committing domestic violence, was studied, taking into account the principle of «non bis in idem» in the sense of Art. 4 of Protocol No. 7 to the Convention on the Protection of Human Rights, together with a detailed description of systematicity as a sign of domestic violence.

It has been investigated that the systematicity of domestic violence is sometimes confused with repetition (the basis of which is the commission of domestic violence as a criminal offense after the offender has previously been held criminally responsible for domestic violence), which leads to the incorrect application of an aggravating circumstance. The verdict was analyzed in which the court incorrectly applied repetition as an aggravating circumstance, although there is systematicity without repetition.

The problem of applying a set of crimes in the qualification of domestic violence is analyzed, because in practice there are difficulties in the qualification when committing a physical form of domestic violence. It is important to understand that the infliction of physical damage qualifies only under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine «Domestic violence» if the physical damage does not exceed minor injuries. If as a result of domestic violence, the victim suffered moderate or serious bodily injuries, qualification is based on the set of crimes provided for in Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine and Art. 122 of the Criminal Code of Ukraine or Art. 121 of the Criminal Code of Ukraine. An excerpt of the court verdict is given, in which minor bodily injuries caused by domestic violence are classified as a set of crimes.

Key words: systematicity, repetition, cumulative nature, domestic violence, qualification.

Дефініція домашнього насильства закріплена на законодавчому рівні у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». В абз. 3 ч. 1 ст. 1 вищезазначеного закону домашнє насильство визначається як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1]. Законодавством передбачено зокрема адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинення домашнього

насильства. У ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачено адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [2]. У ст. 126-1 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або

іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [3].

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство» характеризується однією з ознак – систематичністю вчинення діяння. У науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України за редакцією М.І. Мельника, М.І. Хавронюка зазначається, що закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. При цьому не має значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Факт документування має значення для доказування систематичності, але не більше ніж інші передбачені законом докази – показання потерпілих, свідків, висновки експертиз тощо [4, с. 392].

У вироку Перечинського районного суду Закарпатської області від 24.01.2022 р. у справі № 304/1255/21 зазначено, що об'єктивною стороною кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України складають діяння, що виражаються в систематичному насильстві у формах фізичного, психологічного та економічного насильства. Також у вироку міститься те ж саме пояснення систематичності, наведене у вищевказаному науково-практичному коментарі КК України [5]. Те ж саме зазначено у вироку Шевченківського районного суду м. Львова від 24.01.2022 р. у справі № 466/9278/21 [6]. Отже, суди використовують поняття систематичності як воно описане у коментарі.

Аналіз притягнення до кримінальної відповідальності за домашнє насильство при наявності попередніх протоколів про адміністративне правопорушення за вчинення домашнього насильства, з врахуванням принципу «non bis in idem» у розумінні ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини, разом з розгорнутою характеристикою систематичності як ознаки домашнього насильства, надав Мукачівський міськрайонний суд Закарпатської області у вироку від 09.03.2022 р., справа № 303/1113/22. У судовому рішенні зазначено, що «систематичність» характеризується двома критеріями: кількісним (тобто багаторазовістю періодично здійснюваних дій) та якісним (тобто взаємозв'язком, внутрішньою єдністю, що утворюють певну лінію поведінки винного щодо конкретного потерпілого чи потерпілих). Лише за наявності як кількісного, так і якісного критерію можна стверджувати, що насильство має систематичний характер. Зміст кількісного критерію систематичності як ознаки домашнього насильства передбачає вчинення особою три й більше разів діяння (ця сукупність охоплює також попереднє притягнення до адміністративної відповідальності). Систематичним учиненням фізичного, психологічного або економічного насильства (далі насильства) в контексті ст. 126-1 КК України слід розуміти такі випадки: особа вчиняє насильство три й більше разів, за кожне з яких не була притягнута до відповідальності; особа вчиняє насильство, за яке не була притягнута до відповідальності й раніше була притягнута два і більше разів до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП. Тобто, важливо встановити новий епізод вчинення насильства після попереднього притягнення до адміністративної відповідальності. На основі аналізу практики Європейського суду з прав людини встановлено, що, коли особа вчинила декілька разів домашнє насильство й за кожне таке діяння була притягнута до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, то притягнення її за ті ж самі діяння за ознакою систематичності до кримінальної відповідаль-

ності за ст. 126-1 КК України є порушенням принципу «non bis in idem» у розумінні ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини [7].

Для з'ясування можливості притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності за ст. 126-1 КК України при відсутності двох і більше фактів попереднього притягнення обвинуваченого до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, за умови наявності інших доказів факту вчинення обвинуваченим домашнього насильства два і більше разів, звернемося до рішень Верховного суду України. У постанові від 21.12.2021 р. у справі № 236/2450/20 Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду зазначено, що обов'язковою ознакою складу злочину за ст. 126-1 КК України є систематичність вчинення насильства, тобто повторюваність його епізодів протягом певного часу. На стороні обвинувачення лежить обов'язок довести цю складову злочину, для чого вона може надати відповідні докази систематичності домашнього насильства, у тому числі, але не виключно, підтвердження притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 173-2 КУпАП. Таким чином, будь-які попередні епізоди домашнього насильства входять до предмета доказування обвинувачення за статтею 126-1 КК України і докази, що стосуються цих епізодів, є належними, оскільки стосуються обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [8].

Суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Надія Стефанів зазначає не лише про те, що менше, чим трикратне вчинення діяння, а й про те, що систематичність як ознаку злочину домашнього насильства можна визначити як вчинення трьох або більше діянь, які пов'язані однаковими або подібними об'єктами, вчиняються в межах однієї й тієї самої форми вини та спрямовані на досягнення загального результату [9].

У зв'язку з відсутністю характеристики систематичності домашнього насильства на законодавчому рівні, доцільно внести зміни до ст. 126-1 КК України, доповнивши її приміткою, у якій визначити, що мається на увазі під систематичністю домашнього насильства.

У правозастосовній практиці, зокрема судами, систематичність вчинення домашнього насильства іноді плутають з повторністю, що призводить до невірної кваліфікації діяння. Важливо відрізнити систематичність від повторності, підставою застосування якої є вчинення домашнього насильства як кримінального правопорушення після того, як порушника попередньо було притягнуто до кримінальної відповідальності за це діяння.

Наприклад, у наступному судовому рішенні простежується помилкове застосування судом такої обтяжуючої обставини, як повторність. Так, Глибоцький районний суд Чернівецької області у вироку від 02.08.2023 р. у справі № 715/2080/23 зазначив, що обвинувачений, раніше не судимий за ст. 126-1 КК України, був притягнений до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства відносно співмешканки постановами Глибоцького районного суду Чернівецької області від 10.03.2023 р., 11.04.2023 р., 05.05.2023 р., 08.05.2023 р. Суд у вироку зазначив: «Обставини, що обтяжують покарання обвинуваченого є вчинення кримінального правопорушення повторно, особою, що перебуває в стані алкогольного сп'яніння». Проте жодної підстави застосовувати до обвинуваченого повторність як обставину, що обтяжує покарання, не вбачається. Суд невірно застосував повторність як обтяжуючу обставину, хоча була наявна систематичність без повторності [10].

Що ж до питання застосування сукупності злочинів при кваліфікації домашнього насильства, виникають складнощі при вчиненні фізичної форми домашнього насильства. Так, важливо розуміти, що заподіяння фізичної шкоди кваліфікується лише за ст. 126-1 КК України

«Домашнє насильство» у тому разі, якщо фізична шкода не перевищує легких тілесних ушкоджень. Тобто заподіяння легких тілесних ушкоджень при вчиненні домашнього насильства охоплюється ст. 126-1 КК України та не потребує додаткової кваліфікації за ст. 125 КК України. У випадках, якщо внаслідок вчинення домашнього насильства потерпілому заподіяно середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження, кваліфікація відбувається за сукупністю злочинів, передбачених ст. 126-1 КК України та ст. 122 КК України «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» чи ст. 121 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження» відповідно. У наступному вирокі обвинувачений застосував до жертви психологічне та фізичне домашнє насильство, внаслідок чого заподіяв жертві легкі тілесні ушкодження. Проте при кваліфікації суд застосував сукупність ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство» і ст. 125 КК України «Умисне легке тілесне ушкодження». Так, Кіцманський районний суд Чернівецької області встановив: 27.08.2022 р. обвинувачений, перебуваючи за місцем свого проживання, вчинив домашнє насильство відносно батька, а саме умисні дії психологічного характеру, що полягали у висловлюванні нецензурною лайкою, внаслідок чого завдав останньому шкоду психологічному здоров'ю. Продовжуючи свої систематичні, протиправні дії, 06.11.2022 р. обвинувачений вчинив словесну суперечку зі своїм батьком, в ході якої ображав останнього нецензурною лайкою та наніс декілька ударів руками по обличчю та голові. У результаті даних дій у потерпілого наявні тілесні ушкодження у вигляді синців: у вилицевій ділянці справа, навколо лівого ока, в ділянці чола зліва, в ділянці правої вушної раковини; саден в ділянці чола зліва. Згідно з висновком експерта, вказані тілесні ушкодження відносяться до легких тілесних ушкоджень. Таким чином, обвинувачений вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України, тобто вчинення домашнього насильства, а саме умисне систематичне вчинення фізичного та психологічного насильства щодо свого батька, що призводить до психологічних страждань, емоційної залежності та погіршення якості життя потерпілого. Також 16.12.2022 р. обвинувачений, перебуваючи за місцем свого проживання, в ході словесної суперечки, на ґрунті раптово виниклих особистих неприязних відносин зі своїм батьком, діючи умисно, протиправно, усвідомлюючи кримінально каране значення своїх дій з метою заподіяння тілесних ушкоджень, тримаючи своєю лівою рукою за ліву руку потерпілого, наніс кухонним ножом дві різаних рани в область лівого променевого-зап'ястного суглоба, чим спричинив останньому тілесні ушкодження. У результаті таких дій у потерпілого виявлено тілесні ушкодження, які згідно з висновком експерта відносяться до легких тілесних ушкоджень, що спричинили короткотривалий розлад здоров'я. Таким чином обвинувачений вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 125 КК України, тобто умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короткотривалий розлад здоров'я. Суд ухвалив: обвинуваченого визнати винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1, ч. 2 ст. 125 КК

України [11]. У вирокі описано два епізоди вчинення домашнього насильства із заподіянням легких тілесних ушкоджень, що охоплюється ст. 126-1 КК України, проте перший епізод суд кваліфікував за ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство», другий аналогічний епізод суд кваліфікував за ст. 125 КК України «Умисне легке тілесне ушкодження». У підсумку суд кваліфікував дії обвинуваченого за сукупністю ст.ст. 126-1; 125 КК України, хоча ст. 126-1 КК України поглинає легкі тілесні ушкодження.

Висновки. При кваліфікації домашнього насильства як кримінального правопорушення за ст. 126-1 КК України необхідно є ознака систематичності його вчинення. Законодавство не містить пояснення, за яких умов домашнє насильство вважається систематичним. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, а також правозастосовна практика (зокрема у постанові Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 21.12.2021 р. у справі № 236/2450/20) містить характеристику систематичності. Зазначається, що закінченням кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. При цьому не має значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Факт документування має значення для доказування систематичності, але не більше ніж інші передбачені законом докази – показання потерпілих, свідків, висновки експертів тощо. Важливо дотримуватися однакової правозастосовної практики. Доцільно внести зміни до ст. 126-1 КК України, доповнивши її приміткою, у якій визначити поняття систематичності домашнього насильства.

З метою правильної кваліфікації судами домашнього насильства важливо відрізнити систематичність від повторності, підставою застосування якої є вчинення домашнього насильства як кримінального правопорушення після того, як порушника попередньо було притягнуто до кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Наведено приклад вироку, у якому простежується помилкове застосування судом такої обтяжуючої обставини, як повторність, хоча із тексту судового рішення вбачається, що наявна систематичність домашнього насильства, без повторності.

Виникають помилки при кваліфікації домашнього насильства, вчиненого у формі фізичного домашнього насильства, якщо при цьому потерпілій особі було заподіяно тілесні ушкодження. Важливо розуміти, що заподіяння фізичної шкоди кваліфікується лише за ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство» у тому разі, якщо фізична шкода не перевищує легких тілесних ушкоджень. У випадках, якщо внаслідок вчинення домашнього насильства потерпілому заподіяно середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження, кваліфікація відбувається за сукупністю злочинів, передбачених ст. 126-1 КК України та ст. 122 КК України чи ст. 121 КК України відповідно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.01.2024).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради України* РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.01.2024).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25–26, ст.1 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.01.2024).
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
5. Вирок Перечинського районного суду Закарпатської області від 24.01.2022 р. Справа № 304/1255/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102768643> (дата звернення: 12.01.2024).
6. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 24.01.2022 р. Справа № 466/9278/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103387804> (дата звернення: 12.01.2024).
7. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 09.03.2022 р. Справа № 303/1113/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103618904> (дата звернення: 12.01.2024).

8. Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 21.12.2021 р. Справа № 236/2450/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102342476> (дата звернення: 12.01.2024).

9. Верховний суд. Однією з умов кримінальної відповідальності за домашнє насильство є те, що воно має бути систематичним – суддя ККС ВС. 21.09.2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1322490/> (дата звернення: 12.01.2024).

10. Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 02.08.2023 р. Справа № 715/2080/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112569082> (дата звернення: 12.01.2024).

11. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 17.01.2023 р. Справа № 718/2684/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108443837> (дата звернення: 12.01.2024).